

logie)
oords
nder
in al
elijke
uit
gelijk
gers
teken
ge be-
ken-
Zelfs
lasis
elijke
dan
door
toch
recht
en
kon
een
v met

zaak,
Kerk
ardt,
tp of
zelf
eter-
over-
ziet,
niet
XII
den,
eren
zelf,
s zijn
it en
luurt,
waar-
loofd
deren
at hij
ver-
lijkt,
den,
over-
edik-
dan
s het
r de
den.
n de
iteit,
erde
erke-
werd,
vens
chap
chap
uurlijk
nraar
ulteit
t op

tijd
voor-
bben
ldijk
ulke
laten
a van
kant
entie
nder
mer-
gum-
m-
eden
egeld
voor
aarin
geval
chtig
idere
oog-
niet
geval
licht
th op

divies
n der
igen
doet
treft,
zich
dit
o. l.
k, maar
trij-
En
ezen,
infe-
elen
iders
een
weg-

van
odig
dat
acte-
den,
ijzen
dat
rd is
arde
den,
maar
ono-
n de
rijks
ewij
een
noeg
k nu
het
hok-
van
is is
en is
een
reus-

middelen 30 pCt. gestegen waren, thans is dit zeker reeds meer dan 50 pCt. Zelfs dit zal nog wel te weinig gerekend zijn, want in sommige neutrale landen is de verhooging reeds op meer dan 100 pCt. berekend. En al spreekt het wel van zelf, dat ieder thans ruigheid heeft te betrach- ten, toch kan ook door de uiterste spaar- zaamheid dit tekort niet aangezuiverd worden. Wie op een salaris van f 3000 voor vier jaar werd aangesteld, moet nu feitelijk met de helft rondkomen.

Van degenen, die in den handel zijn of leven van door hen zelf bepaalde inkomsten, zooals doctoren, advocaten enz. levert dit minder moeite op. De winkelier verhoogt den prijs zijner waren; de arbeider vraagt meer loon voor zijn werk; de doctoren en advocaten eischen meer voor hun adviezen en visites. Maar degenen, die van vaste tractementen moeten leven, die door Staat of gemeente, kerk of school worden uit- betaald, worden het kind van de rekening. Terwijl ze toch al in gewone tijden niet een sober salaris moesten toekomen, moeten zij nu niet alleen veel hooger belasting betalen, maar ook nog door de duurdere prijzen van levensmiddelen, kleding, arbeid in het gezin verricht, zorgen, dat ander- aan een beter levensbestaan komen.

De arbeiders weten dan ook wel te zorgen, dat zij aan hooger loon komen. De diamantbewerkers te Amsterdam, die toch al geen karig loon ontvingen, hebben dezer dagen weten door te zetten, dat ze een duurtetoeslag kregen, die voor de minste loonen (f 20 per week) 60 percent bedraagt en zelfs bij degenen, die f 60 per week loon ontvingen, nog 32 percent haalt. Zelfs indien zulke arbeider geen andere bijverdiensten heeft, doordat meer- deren in zijn gezin de kost helpen ver- dienen, dan heeft hij nog een inkomen van ruim 4000 gulden. Hij ontvangt dan meer dan de predikanten te Amsterdam, en een Hoogleeraar aan de Vrije Universi- teit wordt op dezelfde som als aanvang- salaris beroepen.

Natuurlijk is deze toestand op den duur niet houdbaar en moet hierin verande- ring komen. Wat de traktementen der Rijks- ambtenaren betreft, heeft dan ook reeds een algehele revisie plaats gevonden en zijn de salarissen allerwegen verhoogd. Even- zoo is geschied wat het leger betreft met de traktementen der officieren. Voor onze onderwijzers zal hetzelfde gebeuren, zoodra de nieuwe onderwijswet haar beslag krijgt. Zelfs werd in de *Nieuwe Rotterdammer Courant* er reeds op aangedrongen, dat de nieuwe Minister van Onderwijs daarvoor een flinken greep zal doen in 's Lands schatkist en dat dan tevens zal gezegd worden voor subsidie niet alleen voor de Christelijke lagere Scholen, maar even- zoo voor het Christelijk Middelbaar en Hooger Onderwijs. Zoo blijkt, dat ook reeds van liberale zijde de billijkheid erkend wordt van onzen eisch, dat *het* het Christe- lijke onderwijs, niet alleen de lagere, maar ook de Hogeschool door den Staat ge- steund zal worden. De Staat, die miljoenen weggeeft voor het openbaar Hooger onder- wijs, maakt toch een al te schielijk figuur wanneer hij voor de Bijzondere Universi- teiten niet meer dan een som van f 4000 jaarlijks voor vergoeding van de bouw- kosten geeft. Gelijk wel vanzelf spreekt, zullen dan ook salarissen van de hoog- leraren verhoogd moeten worden en op hetzelfde peil worden gebracht als die aan de openbare Universiteiten. Wie aan het Christelijk onderwijs zich wijdt, mag niet achterstaan bij hen, die aan het openbaar onderwijs is aangesteld.

Kan voor het onderwijs de Staatsubsidie dus-belpen, om in den noodtoestand te voorzien, anders staat het met de predi- kanten, die leven moeten van wat de ge- meente hun geeft. Ook voor hen in Staats- subsidie heil te zoeken, zouden we om meer dan eens reeds bedenkelijk achten. Niet alleen zou de prikkel tot overvaar- digheid dan verminderen, maar we zouden in een afhankelijkheid tegenover den Staat komen, die voor de Kerk nooit anders dan nadeel heeft gebracht. Maar waar de Staat hier geen hulp kan bieden, behoeven de gemeenten zelf in te zien, dat de toestand, waarin de predikanten zich bevinden, steeds meer onhoudbaar wordt. In de Hervormde Kerk heeft men gepoogd door het stichten van een fonds onder den titel „Aanpakken”, dat zou pogen een miljoen naam te brengen, althans eenige- mate in den nood te voorzien. Veel is ook dat nog niet. De rente van dit kapitaal zou niet meer dan veertigduizend gulden per jaar bedragen. Rekenen met, dat dit over een vijfthonderd predikanten ver- deeld zou worden, dan is dit nog maar f 80 per jaar voor elk dezer noodlijdende geestelijken. Bij ons is de poging om een dergelijk buitengewone hulp te bieden, op mislukking uitgelopen. Aan den oproep van deputaten tot broeders, die bereid waren voor dit doel een extradijdrage te geven, is door zoo weinigen voldaan, dat het zelfs niet mogelijk is daaruit een comitè te vormen. Of de schuld hiervan niet ligt in de minder gelukkige opdracht, die de Rotterdamse Synode aan deputaten gaf, laten we in het midden. In elk geval hebben onze Kerken er niet op te rekenen, dat uit dit fonds haar enige hulp zal toevloeien. De Kerkeraden zelf zullen te zorgen hebben, dat de overvaardigheid vermeerderd en dat de predikanten tractementen verhoogd worden.

Zelfs kan reeds nu gezegd worden, dat de 12 percent toeslag, die volgens het besluit der Rotterdamse Synode bij het tractement behoorde gevoegd te worden, althans voldoende is. De Synode rekende toen nog met wat het Rijk en de Gemeente gemiddeld als duurtetoeslag gaf. Maar sinds- dien is de toestand zoo veranderd, dat wanneer de Synode thans saamkwam, door haar als duurtetoeslag zeker niet minder dan 30 percent zou zijn bepaald.

En als de nieuwe belastingen loskomen en de stijging der prijzen nog crescendo gaat, dan zal zelfs dit percentage onvol- doende blijken. De diamantbewerkers te Amsterdam eischen reeds 50 percent, en onbillijk was deze eisch op zich zelf niet. Nu is het zeker niet aangenaam voor de Kerkeraden om telkens weer bij de ge- meentebesturen om verhoging der bijdragen te moeten aandringen. Ook erkennen we, dat er reeds gemeenten zijn, die boven vermogen geven en bij welke de grens der overvaardigheid is bereikt. Maar dit geldt toch slechts van enkelen. Bij de overgrote meerderheid onzer Kerken is van zulk een geven boven vermogen geen sprake; veeleer omgekeerd, dat de gaven voor het huis des Heeren verre beneden het vermogen der gemeente staan. Hierin nu kan geen ver- betering worden gebracht, wanneer de ge- meente niet telkens op haar verplichting gewezen wordt om den Dienaar des Woords zonder zorg van het Evangelie te doen leven.

Of het nu de roeping is van den predi- kant zelf, gelijk sommigen meenen, om in de bediening des Woords hierop meer den nadruk te leggen, meenen we te moeten betwijfelen. Zeker moet de predi- kant den vollen last Gods uit het Woord tot de gemeente brengen en behoort tot dien last ook de verplichting om voor het onderhoud van den predikant te zorgen. Maar het voorbeeld van den Apostel, die wel deze verplichting aan de gemeente te Corinthe voorhield, maar zelf er roem op droeg, niets van deze gemeente te hebben aangenomen en door eigen handen- arbeid in zijn levensonderhoud te hebben voorzien, maakt hier toch tot voorzichti- gheid. We begrijpen dan ook, dat vele predi- kanten uit zekere kieschheid dit onder- werp liever niet op den kansel behandelen. Het zou zoo licht den indruk kunnen maken, alsof ze dan pleitten in hun eigen belang.

Veeleer is het de roeping van de *ouder- lingen* om dit te doen. Bij het huisbezoek kan dit onderwerp van zelf ter sprake worden gebracht en de nalatigen in het vervullen van dezen plicht broederlijk worden vermaand. Zulk een rechtstreeksche ver- maning zal ook meer baten dan een alge- meene vermaning van den kansel.

Maar hoe men dit vraagstuk ook wil op- vatten, verbetering van de predikanten- tractementen moet er komen. Het is niet goed voor God, wanneer de Dienaren des Woords al zuchtende en klagende hun arbeid moeten verrichten. Niet alleen hun wordt daarmede ongelijk aangedaan, maar Christus zelf, wiens dienaren zij zijn.

Dr. H. H. K.

Leestafel.

J. VISSER, *HET MODERNE BIJGELOOF* en Dr. H. BOUWMAN, *HOOGLEERAAR A. D. THEOLOGISCHE SCHOOL TE KAMPEEN, CHRISTIAN SCIENCE (CHRISTELIJKE WETENSCHAP). Twee Uitgaven van E. J. Bosch J.Bm. Barm 1918.*

Ik koppel hier deze twee ons ter bespreking toegezonden werken samen, wijl, in dat van J. VISSER, onder meer, ook over CHRISTIAN SCIENCE gehandeld wordt.

VISSER, die, niet als BOUWMAN, zijn kwalitei- ten op den titel vermeldt, is, naar ik vermoed een gereformeerde predikant. Althans in het JAAR- BOEK VAN OOSTERHAAN en LE COMTES vind, ik twee J. VISSER's, een te KOCKENHOL en 'n ander te OLDEMAARKT. Vergis ik mij dan niet, dan ligt hier dus een studie over CHRISTIAN SCIENCE van twee getoetste theologen voor mij.

Op wat verder in *MODERNE BIJGELOOF* wordt behandeld: SPIRITISME, GELOOFS- en GEREFORMEERDE KENNEDY, hoop ik later terug te komen. Thans wil ik, in verband met de Studie van Prof. BOUWMAN, den kerkhistorien, over CHRISTIAN SCIENCE, die in *MODERNE BIJGELOOF* bespreken. Noem ik wat de twee schrijvers ieder in zijn geschrift over dit onderwerp geleverd hebben een „Studie”, ik gebruik dan meer dan een *epitheton ornans*. Blijkbaar toch is, door raad- plegen van het standaardwerk waaruit deze be- wijzing gekend wordt: SCIENCE AND HEALTH, KEY TO THE SCRIPTURES, d. J. WETENSCAP en GEZONDHEID, SEUTEL TOT DE HEILIGEN SCHRIFT en tal van andere werken waarin zowel die beweging zelf, als zij door wie ze veroorzaakt is, Mevrouw Eddy, gekend wordt, een uitge- breid en ernstig onderzoek voort gezet. VISSER heeft bovendien ook kennis genomen van het Gids-artikel van Prof. MEYBOOM uit 1909.

Deze Studien dan vullen elkander aan en door ze na elkaar te hebben gelezen en met elkaar te hebben vergeleken, ben ik in mijn ongunstig oordeel over deze Secte en haar Stichtster dat ik reeds van elders had, gesterkt en dat wel op drie gronden.

MARY MORSE BAKER, later Mevrouw Eddy, in AMERIKA 16 Juli 1823 geboren, werd door haar vader, die tot den boerenstand behoorde, in de Gereformeerde leer opgevoed. Al spoedig bleek MARY een hysteric te zijn. „Dokter, die in haar meisjesjaren haar behandelde, sprak van „hysteric gepaard met een lastig humeur”. Dat haar lastig humeur, het „hooren van stemmen” en vooral haar toeval tot de diagnose „hysteric” veroorzaakt, geeft zeker, al heeft MARY ook drie mannen gehad, nog geen recht bij haar kwaal te denken aan wat men naar populaire, doch onjuiste meening, nog steeds voor de eenige oorzaak dier ongesteldheid houdt. Maar wel heeft men recht, op grond van haar, door een verwaakt zenuwstelsel veroorzaakt onevenwichtig zieleleven, in wetenschappelijke zin, haar voor een hysteric te houden.

Met haar, voor een kind te vroeg getijpt verstand liefhebbend zij onder leiding van een broer in taalstudie en natuurwetenschap, maar is voor haar ouders een wijzening, lastig en tegensporig ding. Nog heel jong, uit zij reeds bezwaren tegen de Gereformeerde leer. Ik kan mij dan ook zoo denken, dat het een uitkomst was voor haar-gezin, als zij, na met den metselaar GEORGE WASHINGTON te zijn gehuwd, op haar 22ste jaar het ouderlijk huis verliet. Dan toen kwam al, spoedig over haar de donkere dagen. Zes maanden na de bruiloft stierf haar man en laat haar, niettegenstaande de ondersteuning van de Vrijmetselaarsloge wier lid zij was ge- weest, in zoo armelijke omstandigheden achter, dat zij weer in het ouderlijk huis moet terug-

keeren. Drie maanden later bevalt zij van een zoop.

Het trof mij, dat zij voor haar kind zulk een harteloze moeder is geweest. Zij doet mij daardoor denken aan JOHANNA SCHOPENHAUER, de moeder van den bekenden wijzer. Als kind laat zij haar zoonje aan de dienstboden over en als de knap 14 jaar is, zendt zij hem ver- van zich af. Vader BAKER moet toen gereed hebben: „Mary handelt als een oud meenschaap, dat zijn lam niet wil erkennen. Zij wil den jongen niet bij zich hebben.” Het is nog al begrijpelijk dat wanneer moeder en zoon elkaar eerst na 20 jaar zien, de zoon voor MARY's gedoe in „Christian Science” niet voelt en de verhouding er niet beter op wordt, als zij na die ontmoeting hem schrijft: „Ik kan u niet meer ontvangen. Gij zijt niet wat ik gekoofd had.” Intusschen was MARY, die, gelijk Dr. BOUWMAN opmerkt, zooals het met hystericen naturen gewoonlijk gaat, soms scherp en geprikkeld, afstootte, maar in andere tijden zich ook bijzonder beminnelijk kon voor doen, — tien jaar na haar eerste huwelijk, in 1845, hertrouwt met een reizend tandarts, Dr. PATTERSON. De dentist kreeg van zijn hysteric vrouw al spoedig genoeg en in een afzienbaren tijd kwam het dan ook tot echtscheiding. Ook daarna blijft zij steeds door haar kwaal geplagd, totdat zij, het was in 1862 — MARY was toen 39 en de eerste 's gids al geruimd — onder behande- ling kwam van een kloekmaker, die deed in Massachusetts, — dus genoemd naar den beruchten, Dr. MESSIAH, met zijn leer van het diertijk magnetisme, hetwelk, ook in het mensche- lijke lichaam aanwezig, wanneer het opgewekt werd tot genering van allerlei ziekte zou kunnen le- den. Haar magnetiseur, zekere Dr. PINKAS QUINBY, zou haar van de hysteric hebben ge- reed.

Deze magnetiseur was een vrij verstandig man en dit brengt mij in de tweede plaats tot het ont- staan van de CHRISTIAN SCIENCE. Gedurende eenige jaren had hij zich bij zijn genering van een medicus bediend, die hem de gepaste medicijnen voor zijn patiënten moest aanwijzen. Maar weldra kwam ook hij tot de overtuiging, waarom nog wel niet, ook ten onzen, velen onder de lagere en ook hogere volksklassen zijn gekomen, dat, zooals BOUWMAN, schrijft, „niet de medicijnen de genering bewerken, maar het in de patiënten aanwezige geloof.” Een overtuiging, welke vrijwel aanvalt met die der tegenwoordige wetenschap, dat zoo de „ge- neringen” door magnetiseurs te weg gebracht, al niet toe te schrijven zijn aan bedrog, zij dan moeten toegeschreven aan een in eigenaardige dispositie of gesteldheid, brengen van het ziele- leven, wat dan weer zijn naaste oorzaak zou hebben in het overprikkelen van de schors der groote hersens. Met dit laatste zal de heer PINKAS QUINBY het waarschijnlijk heel niet eens zijn geweest, want door het steunpunt zijner genering alsnu uitsluitend in de „Mind-cure”, de „geest- of zielgenering” te zien, begon hij, en dit is voor het ontstaan van CHRISTIAN SCIENCE niet zonder belang, voor de groote betekenis van het lichamelijke en daarmee van de wisselwerking tuschen stof en geest, lichaam en ziel bij den mensch, al minder een oog te krijgen. „Ziekte”, zoo doceerde hij voort- aan, „had haar oorsprong in den waan en genezing trad in wanneer iemand van dien waan werd verlost.”

Zoo doceerde Dr. QUINBY, en zijn leerlingen teekenden die methode van „geestig lange enkeel geestelijken weg” op. Geestelijk ook in dien zin, dat de christelijke religie, zij het ook naar singuliere opvatting en met vermengd was.

Tot die leerlingen behoorde, na haar genezing, die echter zooals wij straks zien zullen maar tijdelijk is geweest, ook MARY BAKER. En zij was een ijverig leerling.

Den geheelen namiddag werkte zij met den dokter en tot laat in den nacht schreef zij dan op wat zij daags heeft geleerd. Als zij tijdelijk van hem af is, schreef ze hem nog in 1864: „Lieve dokter, wat kan ik doen zonder u?” Ook na zijn dood in 1866 bestaude ze zijn dictaten en getuigde zelf dat ze zijn ideeën had over- genomen.

VISSER vermeldt nog, wat BOUWMAN overziet, dat zij nog enkel jaren in samenwerking met den arts KENNEDY het Memorium naar de methode van haar leermeester, ter genering van zieken beoefende en ook voor haar lessen in Mind-cure een „niet te vermaand vergoeding vroeg”. Toen ze echter, het moet in het begin van 1872 zijn geweest, op weg naar de kerk van een met ijs bedekte trap gleed waardoor ze zich inwendig zoo bereede, dat de dood spoedig dreigde in te treden, maar, nadat zij haar Bijbel gelezen, en gebeden had, tot ver- wondering van haar omgeving, plotseling zich weer hersteld gevoelde, zag zij daarin een open- baring van de „christelijke wetenschap”. Zij brak toen met Dr. KENNEDY en wilde voortaan van het Memorium niets meer weten; behield er zelfs een hysteriche vrees voor.

Die brengt mij in de derde plaats tot de verdere ontwikkeling der CHRISTIAN SCIENCE onder invloed van MARY BAKER. Drie jaren, na haar „opbaring” leefde zij in stille afzondering. In aansluiting aan wat zij van haar leermeester ontrent de Mind-Cure had geleerd, kwam zij, niet onwaarschijnlijk door wat te lezen in wijs- geerige werken, tot die onhoudbare wereldbe- schouwing welke, in de filosofie, als „spiritualisme” in tegenstelling met „materialisme” wordt aangeduid. Een theorie die het bestaan der stoffelijke wereld ontkent, en welke, wijl volgens haar slechts geest (*spiritus*) is en de lichamen voor niet anders dan voorstellingen (*idolen*) in de geesten moeten gehouden, ook als „idealisme” wordt aangeduid en wel als dat absoluut of volstrekt idealisme, zooals het o.a. door BENKLEY in Engeland en later in Duitsland door FICHTE was geleerd.

Met dit Spiritualisme verbond MARY BAKER, die, nadat zij in haar denken met de gerefor- meerde leer en dus ook met het leerstuk der H. Drie-eenheid gebroken had, tot de Unitariërs was over gegaan, een monistisch Pantheïsme, waarbij niet alleen de tweedheid van Schepper en Scheppel, maar ook de realiteit van zonde, ziekte en dood en van de verzoening door Christus wegviel en tot waan werd.

Aan deze leer gaf zij den misleidenden naam van CHRISTIAN SCIENCE of de Christelijke Wetenschap. Misleidend, omdat die naam denken doet aan een wetenschap op den grondslag der christelijke beginselen, maar waarvan zij juist het tegendeel is. Want wel heeft MARY BAKER gepoogd door een zeer sonderlinge uitlegging haar leer te dekken met de Schrift, maar wie de Schrift ook zelfs maar oppervlakkig kent, laat zich daardoor niet misleiden. Van haar avontuurlijke exegese vermeldt, om iets te noemen, BOUWMAN dit merkwaardig staaltje. Het Engelse woord voor „verzoening” is *atonement*, doch, zoo leert MARY BAKER, dat wil niet anders zeggen dan dat men „at-one”, tot een is met God.

VISSER noemt de CHRISTIAN SCIENCE niet onjuist een „praktisch aangewend Idealisme”.

Op tweedert wijze toch heeft de stichtster dezer secte haar leer trachten toe te passen. Ten eerste door het stichten van een tegen- kerke, de Moeder-kerk van Boston met haar sterk hiërarchische inrichting en zonderlingen eerediensten, en van welke Moederkerk de anderen, zooals de SCIENTISTEN-KEK in DEN HAAG, de dochter-kerken zijn, en ten tweede, door het stichten van haar „metaphysisch college” te Boston, waarin zij gedurende 7 jaren ongeveer 5000 leerlingen onderwees en wat haar een jaarlijksch inkomen van 175.000 dollar opbracht.

Zoo in haar kerk als haar college werd een met den Bijbel gelijkstaande plaats door haar in 1875 voor het eerst verschenen hoofwerk in- genomen. In dit werk: WETENSCHAP en GEZOND- heid met het aanhangsel: SEUTEL TOT DE SCHRIFT, heeft zij haar leer in drak vastgelegd.

In haar bovengenoemd schrijven aan haar zoon spreekt zij onder meer van: „wanneer ik mij uit de zaken terugtrek en in het private leven terugkeer”. Dat zou toen echter nog niet spoedig gebeuren, want de zaken gingen best. Twee jaren na de verschijning van haar boek, zag zij zich door een haare leerlingen gesteund. De arts ASSA EDDY vond, niettegenstaande MARY wel wat aandacht was geworden en boven- dagen weer terugkeerde, toch in haar nog zooveel bekoorlijkheid, dat hij ze ten huwelijk vroeg.

In hem, haar derden echtgenoot, kreeg zij toen een trouwen helper bij haar niet onvoor- deeld zakendoen; tot hij in het jaar 1882, zelfs met de toepassing der christian-science niet meer in het leven was te houden. Daarna bleef zij onbeperkt heerschen in den kring harer aan- hangers. IJdel tot op hoogen leeftijd, verschijnt zij in 1888 gehuld in een rooden mantel te Chicago en geniet in haar succes, als op dien dag elf zieken worden genezen. Eerst op haar 80ste jaar trok zij zich uit de zaken terug en verhuisde haar huis te Boston voor haar land- goet te Concord, waar de profetes tot ver- wondering van sommigen haar vrienden, die, althans wat haar betrof van de CHRISTIAN SCIENCE de stoutste verwachting koesterden, den 6en December stierf.

Overweegt men dit alles dan kan het oordeel over Mevrouw MARY EDDY, haar leer en haar Gemeente, zooals ik in het begin schreef, niet gunstig zijn en dat wel op drie gronden: Zij zelf in haar jeugd een hysteric en dat, ook na tijdelijke genezing door het MESSIAHisme, gebleven in later leeftijd. Daarbij, wat een eigenaardig licht werpt op haar karakter, in hooge mate eerochrig. Na eerst zelf te hebben bekend, dat zij de ideeën van den Magnetiseur QUINBY had overgenomen, en den „lieven dokter” als haar meester te hebben gebed, geeft zij, na de verschijning van haar standaardwerk in 1875, alle eer aan zich zelf en hoewel althans de oorsprong van haar wetenschap in QUINBY's „Mind-cure” moet gezocht, maakt zij er aan- sprak op dat haar dienemeester was geopenbaard.

De bekwaam en geleerde emeritus-predikant en Unitarische Gemeente te Boston, de Rev. J. H. WIGGIN, liet zich echter niet door haar verschenken. Toen Mevrouw EDDY hem in 1885 verzocht had SCIENCE AND HEALTH voor een nieuwen druk te herzien, hield hij op grond van de documenten staande, dat zij verschillende gedachten van haar leermeester had overgenomen en hij noemde haar een ontrouwend geslenspe vrouw, sluw en doortrapt, maar niet beleezen en geleerd.”

Wat verder haar leer betreft, kan men daar, van christelijk standpunt, niet anders in zien dan een vermenging van een onhoudbare wereld- visie en een pantheistische en dus anti-christelijke Godleer, misleidend zich dekkend door den schijn aan te nemen van christelijk te zijn. Een eenduidig wat de sekte der *Scientisten*, der „swetenden” betreft, is met deze anti-christelijke leer, waarin zelfs voor het echte bidden geen plaats is — bidden toch is volgens de leer noch aanbieden, noch smeeken om redding uit de nooden des levens, maar slechts een „rich ver- heffen tot en rich verliezen in het goddelijk beginzel” en de nooden van zonden, ziekten en dood zijn immers niet dan „waan” — haar kerkelijk leven een spothoel van het christelijke.

Haar praktijk van krankgenezing op grond van „Mind-cure”, zonder gebruik van medische middelen, maar ook zonder gebed, is niet dan een vorm van suggestie.

Het komt maar op aan den kranke te sug- gereeren, dat hij zich ziek-voelen maar „waan” is. De heer BROUWER en VISSER hebben met hun studie, waardoor onvaste zielen ook onder ons, wellicht uit de handen der *Scientisten* kunnen gehouden, aanspraak op dank.

G.

Officiële Berichten.

Vergadering der Classis Deventer, D.V. Woensdag 16 October 1918, te Almelo, Aanvang 's voormiddags 9 uur.

Agendum: Opening der vergadering door Ds. P. J. Jongbloed, Praeses der laatste- houdende Classis.

Onderzoek der lastbrieven. Moderamen: Ds. A. Knoppers, Praeses; Ds. P. J. Jongbloed, Assessor, en Ds. E. Prinsen, Scriba.

Vaststellen der Notulen. Zaken uit de Notulen. Rapport Commissie bezwaarschrift uit een der Kerken.

Regeling der vacature-diensten. Onderzoek overeenkomstig art. 41 K. O.

Vereffening der onkosten. Inning der collecten voor de Theol. School en voor de hulpbeh. K.K. in de Provincie.

Verrekening vacature-penningen. Inning der contributien voor de Theol. School door Ds. Trenning.

Mededeelingen inzake art. 13. Ingekomen stukken.

Sluiting naar art. 43 K.O.

De Cl. Corr. SCHIPA, v. d. w.

Deventer, 30 Sept. '18.

Classis 's-Gravenhage.

De Kerkerad der Geref. Kerk te 's-Graven- hage bericht, dat de classis 's-Gravenhage D.V. verpaderen zal te 's-Gravenhage op Din- sdag 12 November a.s. gewone tijd en plaats. Punten voor het agendum worden ingewacht vóór Dinsdag 22 October a.s. bij den scriba, Witte de Wiltstraat 24, 's-Gravenhage.

Namens den Kerkerad voornemd: W. H. L. KUYK, Scriba.

Buitenland.

N-Amerika. Houwing der Luther- sche Duitschers.

De Lutherischen van Duitschen oorsprong, die 1½ miljoenen in N-Amerika gevonden worden, zijn, doordat de Vereenigde Staten aan Duitsch- land den oorlog verklaarden, in een moeilijk parket gekomen. De Schrift eischt van elkeen dat hij aan zijn Overheid onderdanig zijn zal, maar zij eischt niet dat men heden wij zal noemen, hetgeen gladder voor zwart gehouden werd; in dit geval een oorlog goed te keuren, dien men te voren zoo scherp mogelijk afkeurde. Te voren hebben de Lutherischen der nieuwe wereld het betrouwd, dat Amerika het slachten van menschen deed voortduren door het leveren van munition aan de vijanden van Duitschland. Zij waren overtuigd, dat Engeland in den grond der zaak den oorlog aanging om zich van een concurrent op de wereldmarkt te ontdoen, en dat Amerika om geldelijk voordeel Engeland, Rusland, Frankrijk en Italië van wapenen en ammunitie voorzag. Zij zagen het ontzettend schouwspel: bijna de geheele wereld tegen Duitschland, een leugenaanpak in de pers zonder wederzide, het satanische plan om een volk van meer dan 60 miljoen uit te hongeren, enz. En als dan Amerika zelf aan den oorlog gaat deelnemen, dan moeten de miljoenen Duitschers in Amerika op eens positie nemen tegen hun oude moederland! Zeker, men moet zijn Overheid gehoorzaam zijn. Maar dat sluit niet in, dat op de Algemeene synode der Evang. Luth. Kerk te Chicago uitgesproken wordt, dat men trouw wenst te blijven aan de regering en aan het vaderland, met het oog op den grooten oorlog waarin men mede gewikkeld werd stot verdediging der nationale eer en tot herstelling van de internationale rechtsorde in de wereld”. Ook sluit gehoorzaamheid aan de overheid niet in, dat men verklaart, „slechts medelijden en verachting te koesteren voor hen die in deze crisis der geheele beschaving illoyaal zijn”, met welke woorden dezelven verdoel zijn, die in hun pro-Duitsche gevoelens volhard en die de zwenking van velen na het verklaren van den oorlog niet konden mede- gaan. Wanneer men van dergeliken verklaard had, dat zij voortaan moesten zwijgen, zouden wij ons daarin kunnen vinden. Maar het spreken van een oorlog ster verdediging der nationale eer, en der democratie, waarvoor men zijn leven en zijn vermogen geven wil”, zij het ook, gelijk 't op de Synode te Chicago uitgesproken werd, „zonder haat tegen den vijand van het vader- land”, heeft in Duitschland's Christelijke kringen zeer pijnlijk aangedaan. Met een Duitsch blad zijn wij van oordeel, dat niet alle, zelfs niet de meeste Lutherischen van Amerika deze zwenking hebben medegemaakt.

WESCHOL.

Voor Kinderen.

VIJAND EN VRIEND.

I.

IN DE SKEIKERIJ.

* 't Was Zaterdagavond.

Sil en vrijdag lag het dorp, waar oud en jong zich bereide voor den komenden Rustdag. Huis en schuur en stal hadden hun weekwerk gehad, die maken zou dat alles er straks recht Zondagocht uit zou zien.

Overal zag men, hoe de kalmte van den Zaterdagavond de menschen verliet tot andere bezigheden dan de gewone. De een deed bood- schappen, de ander bracht zijn voortuinitje in orde, en bij groepjes waren vooral de op- geschuuten knippen van het dorp bijeen, en hadden het druk over alles en allerlei.

In de dorpsmederij stonden, al was het werk reeds lang gedaan, twee mannen nog druk te praten. De een was een man van een jaar of veertig, breed en zwaar van gestalte, fors gebouwd maar goedig van uiterlijk. Zijn zware knuisten, paaten geheel bij zijn beroep, en waren er zeker voor een gedeelte het gevolg van. Al was hij ook de ambachtsman, toch droeg hij een eenvoudige werpkap. Echter zou iemand die hem in de schandere oogen zag, als spoedig op de gedachte zijn gekomen dat die man gewoon moest zijn alles te regelen, te zorgen dat iedere knucht zijn werk had en dat de zaken goed liepen. En dat wou heel wat zeggen. Want onze smid had het druk van den morgen tot den avond. Hij verdiende tamelijk veel, maar het was niet met stilzitten.

Vlak bij hem stond op 't oogienlijk een jonge man, een der amidgeesteliken die nog geen haat scheen te hebben, al was het loon uit- betaald en al de anderen vertrokken. In teges- telling met zijn haas was hij mager en bleek, schoon niet zwak van uiterlijk. Zijn oogopslag boezemde zeker wantrouwen in, en over het geheel schenen knecht en haas nog in meer dan in het uitwendige te verschillen. Want dik- wijls spiegelt de ziel zich af in de oogen, en ver- tellt het aangezicht wat in het hart woont.

Toen elk zijn weeklohn had ontvangen, dacht ook onze jonkman met hem gelijk te vertrekken. Maar de haas tikte hem bijna onmerkbaar even op den rug en flusterde:

„Wacht nog een oogenblik. Ik wou je graag even spreken”. En zoo vluden we nu die twee in de werkplaats bijeen.

„Kees”, zoo begon de patroon, „ik heb maar een kort woord, doch hoop dat je het zult ter harte nemen. Ik was vroeger altijd over je te- vreden, maar in den laatste tijd minder dan vroeger.”

„Doe ik dan mijn werk niet goed net als de anderen?” vroeg Kees wat knorrig. „Niet zoals ik het wenschen zou. Je komt tegenwoordig telkens te laat, en als het tegen den avond loopt, schijn je soms versuft en slaperig. En dat past niet voor een jong ge- zelschap. Zou waar is het werk en zoo lang de werktijd niet?”

„O, is het dat?” zei Kees. „Maar ik kan het niet helpen als ik van 't werk moe wordt en mij verslap, of tegen den avond slaap krijg”. „Dat mag wesen” zei de haas goedmoedig, „maar het kan ook anders zijn. Wie werkelijk vermoed is, slentert niet 's avonds om tien uur noodeloos nog door het dorp en zit ook — laat ik het maar zeggen — niet tot elf uur 's avonds in de herberg. Zooloende krijgmen geen nachtrust, en deugt over dag niet voor zijn werk”.

Hier zweeg de patroon. Doch toen de knicht niet antwoordde, vervolgde de smid: „Het spijt me van je, Kees, en daarom wil ik je intids waarschuwen. Je hebt nu den voet gezet op een verkeerd weg, en staat aan het begin. Maar het spreekwoord zegt: Wacht u voor den eersten stap. Je loopt gevaar geen goed werkman, maar een dronkard te worden, al vindt je een enkel glaasje nu en dan geheel

onschuldig. Tenslotte wordt de drank meester over den drinker. Bovenal bedenkt, dat God in Zijn Woord zegt, dat ge ook wel kent: »De wijn is een spotter, de sterke drank is woelachtig; al wie daarin dwaalt, zal niet wijs zijn».

«Maar» zei 'de knecht die in stilte erkennen moest dat zijn baas wel gelijk had; »zoo'n enkel borreltje als ik drink, kan toch geen kwaad; ik ben toch geen dronkaard».

«Neen, maar ge zijt hard op weg om het te worden. Daarom wil ik je waarschuwen nu het nog tijd is. Allereerst in je eigen belang. Want gaat het zoo voort, dan loopt alles mis, en kan ten slotte niemand je meer gebruiken. Ik raad je blijf uit de berg, zoek je ge-noegen thuis, en geef acht op wat God in Zijn Woord zegt. Als je beterschap belooft en je woord houdt dan doe jij mij genoegen en je zelf voordeel».

De knecht keek niet vriendelijk. Toch deed hij zoo iets als de baas wenschte, maar het was niet een zuurzoet gezicht, dat duidelijk toonde hoe weinig lust hij eigenlijk had toe te geven.

Kees was de oudste zoon uit een talrijk maar behoeftig gezin, waar zeven kinderen waren. Zijn vader, een boerenarbeider, had dikwijls moeite voor al die graage monden de kost te verdienen. Moeder hielp wakker mee om het stukje grond bij hun huisje te bebouwen, waarbij de kinderen haar van dienst waren. De zorg voor het huishouden nam haar tijd grootendeels in beslag. En zoo ging de eene dag na den anderen voorbij, in hard werken en zwoeven, waarbij ieder mee deed naar de mate van zijn krachten.

Op school was Kees altijd een flinke leerling geweest, die een goed begrip had en zijn best deed. Toen de jongen van school zou gaan, had de meester hem willen houden om hem voor onderwijzer op te leiden. De ouders met wien hij er over sprak, hadden er ook wel zin in. Maar alles stuitte af op één bezwaar: Kees zou wel kosteloos al het noodige leeren, maar ook de eerste jaren niets verdienen. En op verdienen hadden de ouders juist gehoopt, wijl het zoo noodig was.

Zoo viel dan het fraaie plan in duigen, schoon allen er voor waren, Kees zelf allermeeest. Thans werd besloten dat de jongen bij het smeden zou komen. Dat was, zei vader, een goed vak, en het bracht al dadelijk een daalder in de week op, en die was heel welkom. De smidsbaas die hem kende als een vlugge, vriendelijke jongen had hem gaarne als leerling in dienst genomen, om als hij goed opstapte een flinken smid van hem te maken. Een ding had baas Peter — zoo heette de smid — graag gezien, maar ontbrak helaas. Het gezin waaruit Kees kwam, stond wel gunstig men was er vijftig, vriendelijk en hulpvaardig, maar de vreeze Gods woonde er niet. Man en vrouw beiden, hoe braaf ook, leidden slechts voor en bekommerden zich slechts om de aardse dingen. Dat er nog hogere zijn, die we eerst moeten zoeken, kwam niet bij hen op, al stond het ook duidelijk in den Bijbel, waaruit vader elken Zondagmorgen een hoofdstuk las. En hun kinderen volgden bij het opgroeien het voorbeeld hun ouders.

HOOGENBIJK.

Ingezonden Stukken.

Geachte Redactie!

In *Kerkelijk leven* schreef ik in de noot op bl. 103-104, dat de *Herderlijke brief* van de predikanten der Ned. Herv. Gemeente te Amsterdam, in welken men op bl. 11 de uitdrukking vindt: »hoofdinhoud van het wezen dezer leer», naar mij toescheen, in het laatst van 1835 was verschenen.

Nu kwam onlangs mij de *Brief* in handen en bleek mij, dat hij iets later, in 1836, het licht zag.

Opmerkenwaard is voorts zeker in dit stuk, dat tegen de Afgescheidenen gericht was, te lezen, »dat er nog nauwelijks zeventig zijn, die hunne betrekking op de Hervormde Kerk schriftelijk aan de Kerkeraad hebben opgezegd» enz. Onwillekeurig vraagt men zich af, waartoe dan zulk een breed opgezette waarschuwing? Tenzij dan, dat gevoeld werd, dat in dat geringe cijfer toch een beginsel vertegenwoordigd was, waarvan de toekomstige Leerzaren de groote betekenis besefden.

Dat cijfer van slechts zeventig wordt nog met blijdschap vermeld in *Dankbare uitroeping*, dat »eenige hervormde leden» weldra naar aanleiding van dien *Brief* deden verschijnen. Daarin werd op bl. 6-7 de hoop uitgesproken, dat de Leerzaren door die ontboezening mochten bespreken, »dat er nog weldenkenden» in de gemeente waren. »Ja!» — dus werd voortgegaan — er zijn er nog, en, God dank! de meesten.»

Met dank voor de plaatsing,
Uw dw.
D. P. D. FABIAN.
Amsterdam, 3 Oct. 1918.

Gereformeerde Gezindheid.

Gereformeerde Kerken.

BEROEPEN: Veenendaal, Oosterschelde op Texel en Vreeswijk, Dr. C. Veltman, te Sunwoude. — Tienhoven (U), P. Nomes, te Fijnaart. — Veere, K. Veen, te Meliskerke. — Deventer (A), H. Hummelen, te Breda.

AANGENOMEN: Gees (Dr.), J. J. Bouwman, cand. te Uithuizen. — Blij, C. H. Elzenga, te Woubrugge.

BEDANKT: Langeslag, Zuidbroek en Rottevalle, J. J. Bouwman, cand. te Uithuizen. — Wolphaartsdijk, S. Kamper, te Oldelbroek. — Pijnacker, C. A. van Nood, te Lopik. — Bierum (Gr.), N. Duurzaam, te Nieuw-Amsterdam. — Genderen (N.Br.), R. Sybrandy, te Zegwaard. — Ooltgensplaat, F. Staal Pan, te Colijnsplaat. — Werkendam (B), T. Bouma, te Doorn. — Oldehoeve, K. van der Veen, te Gasselternijveen.

Nederlandsch Hervormde Kerk.

BEROEPEN: Delft, (vac. Dr. Grundelner), P. van Toon, te Rotterdam. — »Grevelduin-Capelle (toez.), T. Lekkerkerker, te IJelmuideren. — Den Bommel, J. Kat, te Heukelum (bij Leerdam). — Vroonsdijk, P. v. d. Kooy, te Reeuwijk. — Doeveren, P. Nautia, te Langweer (Fr.). — Slidrecht (toez.), F. E. van Sanden, te Hoogkarspel. — Zegveld (bij Weerden), P. Zandt, te Ede (Geld.). — Giessendam c.a., H. A. Heijer, te Vliardingenv. — Gaast en Ferwoude, C. J. Meyer, te Sloten (Fr.). — Jaarsveld (U.), J. Bus, te Enter.

AANGENOMEN: Maassluis (vac. S. Kalma), Chr. J. Schweitzer, te IJelmuideren. — Nijbroek (toez.), H. K. Queré, te Emst. — Spijk (toez.), J. de Jong, te Steenwijk.

BEDANKT: IJlst (toez.), P. de Bruijn, te Westmaas. — Garderen, A. M. den Ouden, te Nijkerk. — Hauwert (toez.), H. H. Dorgelo, te Neede. — Goënga c.a. (toez.), Y. Stelma, te Trum. — Eest, G. H. J. Bonke, te Nierzijl. — St. Michielsgracht, W. A. van Griethuysen, te Buurmalsen. — Donkerbroek en Hauke, C. de Jongh, te Nieuwveen (Z-H.). — Beetgum (Fr.) (toez.), G. Westmijze, te Wildervank. — Lutjebroek, J. J. Meijer, te Wijnadum.

Plaatsgebrek noodzaakt ons Advertentiën tot een volgende nummer uit te stellen.

Advertentiën.

Woensdagavond 2 October ging onze broeder

J. W. GOMBERT

benen naar het Vaderhuis met zijn vele woningen. Door genade was hem aldaar eene plaats bereid.

Vele jaren mocht hij de gemeente alhier dienen, eerst in het ambt van diaken, de laatste twee jaren als opziener.

Wij verliezen in hem een zeer gewaardeerden broeder en de gemeente een ambtsdrager, die haar liefde door eenvoud en sierlijken levenswandel bezat.

De nagedachtenis des rechtvaardigen zal in vrede zijn.

Namens den Raad der

Geref. Kerk te Almelo,

B. A. KNOPPERS, Præsies.

A. MANHAVE, ze Scriba.

Almelo, 3 Oct. 1918.

In plaats van kaarten.

Voor de vele bewijzen van liefde ontvangen gedurende de ziekte en van hartelijke deelneming bij het overlijden van onzen geliefden Echtenoot, Vader, Behuwd- en Grootvader

C. ELZENGA

in leven Predikant te Kampen, betuigen wij langs dezen weg onzen welgemeenden dank.

Uit aller naam:

Wed. J. M. ELZENGA—MULDERS.

Kampen, Oct. 1918.

L. G. WEISZ & Co,
Commissionairs in Effecten,
Kelzersgracht
No. 166,
AMSTERDAM.

Bij J. H. KOK te Kampen verscheen

heden:

ONDER ZIJNE
VLEUGELN

TWAALFTAL PREDIKATIËN

DOOR

Prof. Dr. H. BOUWMAN

Prijs f 2.75

Gebonden f 3.50

GANZEVOORT'S
Orgelhandel

Diezerstraat 116, Zwolle.

Zoor groote kouzo. Vraagt s. v. p. ons

Standard Orgel.

Heerlijke muziek. — Prachtige kasten.

WANDELWAGENTJES TE HUUR.

Groningsche Hypotheekbank voor Nederland,
GRONINGEN.

BIJKANTOOR: ZWOLLE, BLOEMENDALSTRAAT 18.

DIRECTIE: { M. BROUWER.
Mr. H. VAN DER VEGTE.
F. J. BOLT.

Geeft uit:

4 1/2 % Pandbrieven à 99 %.

4 " " " 92 1/2 "

Vrije Universiteit.

De Jaarlijkse Bidstond zal, zoo de Heere wil, gehouden worden op Vrijdag 19 October a.k. des avonds 8 uur in de Keizersgrachtkerk.

Voorganger Ds. T. FERWERDA.

Allen die belijden dat de vreeze des Heeren het beginsel van alle wijsheid is, worden dringend uitgenoodigd dezen bidstond bij te wonen.

Namens het Locaal-Comité Amsterdam,

W. H. VAN SCHAIK, Voorzitter.
G. H. A. GROSHEIDE, Secretaris.

Voor Heeren Directeuren, Curatoren, Professoren en hunne Dames, benevens voor Heeren Studenten zullen op de onderste gaanderij tegenover den predikstoel plaatsen gereserveerd worden.

Aan de Ouders.

Wat lezen Uw grootere zoons?

Weet ge dit wel? En weet ge wel, dat het gelezen woord, in stille uren opgenomen, vaak veel werkzamer is dan het vluchtige, gesproken woord?

Ge ziet nauwlettend toe, met welke vrienden Uw zoons omgaan. Doe het niet minder ten opzichte van hun lectuur.

„Hou Zee” wil een goed vriend voor Uw zoon zijn, waarvan hij veel kan genieten en waarvan hij ook veel kan leeren. Lees eens het prospectus, waarin ge kunt zien, wat het wil geven en hoe het dft wil geven.

Wijs zulk een goeden vriend voor Uw zoon niet af.

Een prospectus van „Hou Zee” is gratis verkrijgbaar in iedereen Boekhandel en bij E. J. BOSCH JBNZ, te Baarn.

Heden verscheen en werd aan alle Intekenaars verzonden:

DEEL I van

MATTHEW HENRY
VERKLARING VAN HET
NIEUWE TESTAMENT
2^e onveranderde druk

De prijs van het complete N. Testament IN DRIE ZWARE DEELLEN, GROOT FORMAAT, elk van plm. 1700 KOLOM COMPRESSE DRUKS is thans gesteld op slechts **17.00** PER DEEL. Een prijs die in dezen tijd op slechts **17.00** BIJZONDER GOEDKOOP is. (Het geheele werk kost dus f 21.—). Zoodra het werk compleet is, zal de prijs dan ook moeten worden verhoogd. Desverkiezend kan men dit werk ontvangen op afbetaling van f 2.50 per maand.

De gansche Christelijke pers heeft deze uitnemende Letterlijke en Practicale Bijbelverklaring met groote belangstelling ontvangen en zeer dringend aanbevolen.

Dr. H. BAVINCK zegt in de voorrede:

„Zij is in volledigheid, in duidelijkheid, in vertolking der Schrift als het Woord Gods en in hare toepassing op het leven, door geen der latere populaire Bijbelverklaringen overtroffen geworden. Zij behoort door den rijkdom van beelden, door de frischheid en natuurlijkheid van stijl, door de levendigheid en opgewektheid van toon, door de duidelijkheid van voorstelling, door den overvloed van practische opmerkingen.

In geen enkel Christelijk gezin mag deze Bijbelverklaring ontbreken. Voor enkele tientallen guldens koopt men zich een SCHAT, en een ERFENIS voor zijn kinderen.

VRAAG-UITVOERIG PROSPECTUS

KAMPEN.

J. H. KOK.

Christelijke Dogmatiek,
Dr. G. VELLENGA.

HET TWEEDE DEEL, WAARMEDE DE DOGMATIEK COMPLEET IS, VERSCHIJNT IN OCTOBER.

LEES DE RECENSIEËN!!

Uitgave W. TEN HAVE, Amsterdam.

Een belangrijke uitgave.

Negende Duitsche Oorlogsleening.

5 % Duitsche Rijksleening.

Koers van Uitgifte 98 pCt.

Het Rijk mag de obligaties op zijn vroegst tegen den 1sten October 1924 opzeggen en kan, in verband daarmee, ook den rentevoet daarvan niet van te voren verlagen.

Mocht het Rijk na dien datum voornemens zijn, den rentevoet te verlagen, dan moet het de obligaties opzeggen en de houders de terugbetaling daarvan tegen de volle nominale waarde aanbieden.

4 1/2 % Duitsche Schatkistbiljetten.

Koers van Uitgifte 98 pCt.

Uitlootbaar tegen 110 pCt. tot 120 pCt.

Wendt U voor verdere inlichtingen tot Uwen Bankier.

De termijn van inschrijving sluit op Woensdag den 23en October 1918, des nam. ten 1 ure.

Een Standaardwerk van groote betekenis.

Bij J. H. KOK te Kampen verscheen:

GEREFORMEERDE
DOGMATIEK

DOOR

Dr. H. BAVINCK

3^e ONVERANDERDE UITGAVE

Compleet in VIER zware groot 8° deelen, gebonden in vier heel finnen Stempelbanden. PRIJS 15.25 Het complete werk kost dus f 21.—.

PER DEEL 15.25 De vorige uitgave kostte compleet f 34.—.

Geen belangstellende, die tot dusver nog niet in het bezit was van deze uitnemende en uitgebreide Dogmatiek, verzuiume THANS zich dit kostbare werk voor dezen, in den tegenwoordigen tijd, zoo bijzonder goedkoop prijs aan te schaffen. Desverlangd wordt het werk incens compleet afgeleverd op afbetaling van minstens f 2.00 per maand.

Alle ernstige Schriftonderzoekers moeten zich dit kostbare werk aanschaffen. Het mag in geen ENKELE Bibliotheek ontbreken.

STEL NIET UIT, maar bestel nog HEDEN bij uw Boekhandelaar of bij den Uitgever

KAMPEN.

J. H. KOK.

SIMOONS & Co.,
Commissionairs in Effecten.
AMSTERDAM, Gravenstraat 4.
BAARN, Krugerlaan 5.

Mr. GROSHEIDE
ACCOUNTANT
(INSTITUUTSLID)
AMSTERDAM
(SINGEL 303, T. 1233 N.)

ABONNEER U OP
OUDE PADEN

ONDER HOOFDREDACTIE VAN

Ds J. J. KNAPE TE GRONINGEN

Met 1 October begon de

4^e JAARGANG

van dit zoo aantrekkelijk Weekblad. Dankbaar voor den steun en de genoten sympathie, tot dusver van zoo velen en zoo velerlei zijden ondervonden, begonnen Redactie en Uitgever met frischen moed dezen vierden jaargang.

In dezen jaargang begint de Hoofdredactie een serie hoofdartikelen over

De Teekenen van 's Heeren Toekomst.

De abonnementsprijs is:

f 1.— per kwartaal.

„OUDE PADEN” beijvert zich meer en meer om in steeds sterkere mate te worden een vertrouwde en vertrouwbare huisvriend voor het geheele gezin!

Op aanvraag wordt gaarne gratis proefnummer gezonden door

J. H. KOK te KAMPEN

Dit is
Bijdr.
van d.
Advert.
Inzen
vange.

Gaar
heden,
en den
Voleins
indeelli
en loof
het ne
Nader
malen
den ov
Voleins
hoofdst
ding v
vs. 4,
van de
en in v
de ond
deelt v
en nu
Het vo
duizend
en de v
Gog en
maar te
de »dt
En ga
teekent
maals i
vs. 11—
dooden
de alge
bekeerd
voorge
kapittel
de oude
nieuwe
voor een
Gelijk v
volle n
pericope
einding.
niet va
één in
Het is
visioen
heeft de
nemen v
om het
terrein.
moet d
maar e
samenh
stukken
schen.
ondersc
visioene
geheel
houden.
Nu ge
en het
den die
op elka
betreft,
loopen,
opkomen
periode
hetgeen
duiding
ben in
deze teg
worden v
voorspel
bonden
loosheid,
worsteling
den strij
ondergan
de éene
Satan, n
kan, en
een tijd
volle eeu
de perio
en zijn g
gesteld v
toch sta
Engel der
in den
verzegeld
zou kun
van mach
zich zou
En als d
de Satan
tegen he
om de re
te onder
een stuk
dat in-
wederge